

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE
"HISTORISCHE VERENIGING SOEST"

VAN ZOYS TOT SOEST / 29e jaargang nummer 2

Foto omslag: pont nabij veerhuis / Zwarte Willem uit 1956

Historische Vereniging Soest

Opgericht 8 mei 1980.

Bestuur:

Voorzitter	: W.P. de Kam, Emmalaan 3 wim.de.kam@wolmail.nl	(035-5880048)
Secretaris	: Ger Huttinga, Pijperpad 62 g.huttinga@casema.nl	(035-6028201)
Penningmeester	: P.Kuijpers, Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	(035-6013060)
Overige leden	: R.H. Kruiswijk, Driehoeksweg 10 kruiswyk@wanadoo.nl Mevr. H. Roskam, Disselboom 58 hanneke@roskam.nu F.J.M. Stokhof de Jong, Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl P. v.d. Weij, P.C. Hooftlaan 34 petervanderweij@tiscali.nl C.N. Uyland, van Lenneplaan 5c cuyland@xs4all.nl	(035-6011084) (035-6018750) (6090833) (035-6015779) (035-6013639)
Redactiecommissie	: J.E.J. Hilhorst, W.P. de Kam, W.C.J.M. Peters	
Redactie-adres	: Plasweg 57a, 3768 AL, telefoon: 035 - 6018639 E-mail: joh.hilhorst@casema.nl	
Homepage	: www.hvsoest.nl	
Omslag	: W. Routers	
Grafische verzorging	: Drukkerij Practicum BV, Torenstraat 22a, Soest	

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

PATRIOTTEN, PRINSGEZINDEN EN PRUISEN (2)

ONDERZOEK ELITE VAN SOEST ROND 1787

Mieke Heurneman (Landschap Erfgoed Utrecht)

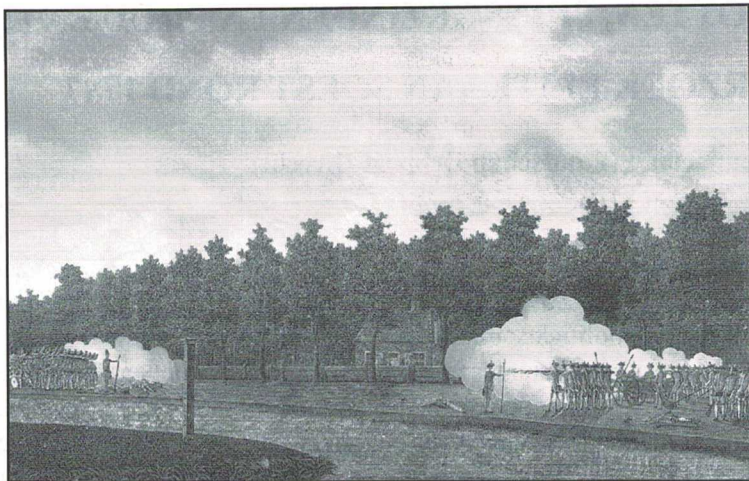
Dit artikel is het vervolg van het artikel over de Soester elite rond 1787 in het vorige nummer van Van Zoys tot Soest. Daarin is de roerige politieke situatie in de Republiek, en in het bijzonder in het Sticht, beschreven. De toenemende politieke ontevredenheid van de patriotten vormden in Utrecht, Wijk bij Duurstede en Amersfoort een bedreiging voor de stadhouder en de zittende oranjegezinde regenten. In Soest was daarvan niet veel te merken. Wel werd hier in 1785 een schutterij opgericht, die werd geoefend door leden van het Amersfoortse vrijkorps. Ook had Cornelis Pannekoek, de schout van Soest, die tevens in de Amersfoortse vroedschap zat, patriotse sympathieën. Maar op bestuurlijk vlak veranderde er tot 1787 in Soest vrijwel niets. Dezelfde mensen die al jarenlang functies als schepenen of buurmeester uitoefenden, bleven dat ook nu doen. Deel 2 van dit artikel gaat over het cruciale jaar 1787, waarin uiteindelijk de patriotten werden verdreven door een Pruisisch leger.

“Ich bin ein ehrlicher Kerl!”

Een belangrijke gebeurtenis in de strijd tussen patriotten en oranjegezinden in

het Sticht was de Slag bij Vreeswijk, die op 9 mei 1787 langs de Vaartse Rijn plaatsvond. In een poging om de stad Utrecht te omsingelen waren de stadhouderlijke troepen op een legertje patriotten uit Utrecht gestuit. In een nachtelijk gevecht hadden de patriotten het leger van Willem V verslagen. De patriotten hadden wel twee dodelijke slachtoffers te betreuren, maar de overwinning werd uitbundig gevierd. De overwinningsroes duurde echter niet lang, want al snel moesten de patriotten in het Sticht terrein prijsgeven. Een enorme tegenvaller was de bezetting van het patriotse bolwerk Wijk bij Duurstede door het stadhouderlijke leger begin juli 1787. Als antwoord hierop vertrokken woedende patriotten enkele weken later vanuit Utrecht door de Wittevrouwenpoort via Blauwkapel, Maartensdijk en Den Dolder naar Soestdijk. Ze wilden de stadhouder eens een lesje leren.

Maar het liep echter anders. Op Soestdijk was een klein detachement van het regiment Hessen-Darmstadt gelegerd. Op 26 juli kreeg kolonel Van Erpel er lucht van dat er patriotten in aantocht waren. Hij zette wachtposten uit en verschanste zich met zijn detachement

*Slag bij Vreeswijk op 9 mei 1787 (schilderij door Jonas Zeuner, 1787)
(Rijksmuseum, Amsterdam)*

achter de hekken van Soestdijk. Die nacht arriveerde inderdaad een groep militairen en burgers te voet en te paard. Onder hen waren niet alleen patriotten uit Utrecht, maar ook uit Amsterdam, Gelderland en Kampen. Of er ook Soester patriotten bij betrokken waren, is niet bekend. Onderweg stuitten zij op een 21-jarige grenadier, Christoffel Pullmann. Hij werd snel overmeesterd door de patriotten, maar kon nog net alarm slaan door een schot te lossen voor hij zelf dodelijk werd getroffen. Vlak voor hij stierf, riep hij nog: “Ich bin ein ehrlicher Kerl!” Dankzij zijn waarschuwingsschot konden kolonel Van Erpel en zijn detachement in actie komen. Er volgde een hevig vuurge-

vecht bij paleis Soestdijk. De patriotten raakten door de kogelregen waarmee ze werden begroet in verwarring. “[...] de Darmstadters vuurden onophoudelyk zonder beweging of zonder Commando, zo dat de Aanvallers begosten te gelooven, dat er wel 1000 waaren die op hun schooten, de Kogels vloogen als hagel en zand door hunne gelederen, en het geschreeuw der vlugtende, by het gekerm der gequetsten, wierd zo aleräkkeligst, dat alles in verwarring raakten, en zy zelf elkander vertraptten en dood-schooten, veelen verdrongen elkander in de Slooten, daar men ze gevonden heeft tot hun schouders toe in den slik en modder [...]”¹ Zelf spraken de patriotten later echter over een vrijwillige

¹ Geciteerd uit: ‘Uit de tijd der patriotten, 1787’, Van Zoys tot Soest, jrg. 7, nr. 1, p. 15-17.

terugtrekking. "De vyand posteerde zich toen [na het schot van Pullmann] achter het yzer hek en palissaden vervolgens zeer voordeelich achter een muur van 't Prinsen Jagthuis te Soestdijk, en er wierd van weerskanten een hevig vuur gemaakt. Daar men nu het oogmerk niet kon bereiken, en de duisterheid des nachts eenige verwarving onder ons Volk te weeg bragt, en men ook gegronde vrees had, dat de vyand uit het Camp [het stadhoudelijke legerkamp bij Zeist] zou versterkt worden, besloot men tot de retraite, die volgens ordre over Hilversum, Vreeland en de Nieuwersluis geschiedde."²

Dat de aftocht weinig ordelijk verliep, blijkt wel uit het feit dat twee dagen later nog altijd dertig man werden vermist, "waarvan de meesten door den duister afgedwaald zyn en van tyd tot tyd terug komen". In Amersfoort zouden de patriotten nog wel 27 krijgsgevangenen hebben binnengebracht en drie buitgemaakte paarden. Toch moesten ook de patriotten toegeven dat hun opzet mislukt was, maar er was naar eigen zeggen van verslagenheid geen sprake. Christoffel Pullmann werd de held van de oranjegezinden. Voor hem werd op de plek waar hij was gesneuveld, een gedenkteken opgericht. In een

oranjegezdind platenboek verscheen het volgende spottende gedicht op het voorvallene te Soestdijk:

*Schrik landbedervend Rot,
zo vaêk gy hoord en ziet,
Wat op Soestdyk, uw Maats,
de plund'raars is geschied,
Die, vyf-zes honderd sterk,
uit Utrecht, stil marcheerden;
Om 't Vorstelyk Lusthuis
uit te plund'ren in de nagt,
Zy hadden, voor den buit,
agt Wagens meê gebragt;
Maar die vol dooden en gekwetsten
wederkeerden.
Schroomlyk wierd den Patriot op
Soestdyk gestraft,
En, zyn Moord en Plunderzugt,
Loon na Werk verschaft.³*

De stadhouders had de patriotten dan wel een zware slag toegebracht, toch zat de schrik er bij hem goed in. Willem V verzocht naar aanleiding van het treffen bij Soestdijk de Staten-Generaal om versterking van zijn troepen.⁴

Pruisen houden huis

Op hoog niveau werden onderhandelingen gevoerd om de tegenstellingen tussen oranjegezinden en patriotten vreedzaam op te lossen, maar deze

² Citaat uit de Oprechte Haarlemmer Courant in: H. Tromp, Het huys te Soestdijk. Het koninklijk Paleis Soestdijk historisch gezien (Zutphen 1987) 83-84.

³ 'Uit de tijd der patriotten, 1787', Van Zoys tot Soest, jrg. 7, nr. 1, p. 15-17.

⁴ H. Tromp, Het huys te Soestdijk. Het koninklijk Paleis Soestdijk historisch gezien (Zutphen 1987) 84.

liepen op niets uit. Stadhouder Willem V zag geen andere oplossing dan de hulp in te roepen van zijn zwager, de Pruisische koning Frederik Wilhelm II. Op 13 september 1787 vielen Pruisische troepen de Republiek binnen. Drie dagen later bezetten huzaren uit het stadhouderlijke kamp te Zeist de stad Utrecht. In de Republiek bleef Amsterdam als het laatste bolwerk van de patriotten over. Op maandag 17 september passeerden de Pruisische troepen Soest op hun doortocht richting het westen. Zoals ook elders gebeurde, richtten zij hier nogal wat schade aan. Latere aangiften (1795) van gedupeerden, geven een indruk van de grootte van de schade.

Het gezin van Zeger de Beer was het zwaarst getroffen. In totaal bedroeg zijn schade 984 gulden en 12 stuivers. De Pruisen waren weinig kieskeurig en namen van alles mee aan waardevolle en minder waardevolle spullen: sieraden (waaronder "een zak horlogie met ketting en signet", een zilveren horlogeketting, gouden hemdknoppen en een zilveren oorijzer), huisraad (een zilveren snuifdoos, zilveren bestek, een zilveren kom, kannen, ketels en potten, glaswerk, tinnen borden, etc.), heren-, dames en kinderkleding (ook een gestreepte onderbroek werd in de haast meegenomen), schoenen en gespen, linnengoed (onder andere "tien beste

lakens", tafellaken en servetten, "eenige dingen uit de bakermant" en dekens), gereedschap (kompas, duimstok), wapens (een geweer en een koppel pistolen), voedingsmiddelen (boter, suiker) en nog 252 gulden aan contanten. Voorwerpen die niet meegenomen konden worden, werden vernield. Zo werden kasten, enige schotels, een secretaire, een klok, twee hangkastjes en twee kisten aan stukken geslagen.⁵

Zeger de Beer was een welgestelde katholieke boer, die drie mensen in dienst had. Eén van hen was Petronella Teunisse Steenbeek, die als dienstmaagd bij het gezin De Beer inwoonde. Logischerwijs lieten de Pruisen ook haar bezittingen niet ongemoeid. Het was voornamelijk kleding, dat de soldaten van haar meenamen. Veel andere bezittingen zal zij niet hebben gehad. In totaal bedroeg haar schade 68 gulden en 9 stuivers. Het meest waardevol waren een gouden haarnaald, veertien mutsen en twee keurslijven. Peter Volkense Schouten was eveneens een inwonende bediende bij Zeger de Beer en raakte ook diverse kledingstukken kwijt. Ook Hendrik Bussen Schimmel was werkmans bij Zeger de Beer, maar hij woonde apart, bij de boerderij. Bij hem bleef de schade beperkt tot een kulder (vrouwenjasje) en een paar schoenen met gespen. Andere zwaar gedupeerden waren schoenmaker Frans van Es en zijn

⁵ '1787: Pruisische troepen trekken door Soest', Van Zoys tot Soest, jrg. 10, nr. 3, 13-20.

vrouw Maria Hendrikse Mets. Ook hier verdween veel kleding en linnengoed. Benodigdheden voor het maken van schoenen, zoals was, stof, verschillende soorten leer en gereedschap als schoenleesten, werden meegenomen. Zelfs de wieg werd niet ontzien en ook de viool ging mee of werd vernield. Opvallend is de grote hoeveelheid voedingsmiddelen die werd geroofd. Zo werd er voor 70 gulden aan rijst, koffie, klontjes, nagelen, peper, lakmoes, gort, meel, stroop, suiker, zeep, pijpaaarde, witsel, kruiden etc. meegenomen. Daarnaast werd spek, vlees en worst, boter, rogge, wit brood, beschuit en een flinke drankvoorraad (drie kruiken jenever en verder wijn en bier) buitgemaakt. De hoeveelheden voedingsmiddelen die door de Pruisen werden meegenomen, doen vermoeden dat Maria Hendrikse Mets een winkel dreef. Verder werden nog boeken en twee schilderijen geroofd. De Pruisen moeten met veel geweld het huis zijn binnengedrongen, getuige de kosten die gemaakt moesten worden aan reparatie van deuren, ramen, luiken en ijzerwerk. De totale schade kwam op 711 gulden en 14 stuivers.

Pruis en patriot

Ten minste negentien personen⁶ deden opgave van de schade die ze hadden geleden bij het langs trekken van de Pruisische soldaten. Mogelijk waren er nog meer getroffen, maar gaven zij hun schade om wat voor reden dan ook, niet op. Waarom werden juist deze mensen getroffen door de plunderzucht van de Pruisen en werden anderen ongemoeid gelaten? Opvallend is dat de meeste gedupeerden op het noordelijke stuk van het Lange Eind en richting Soestdijk woonden. Eén van de uitzonderingen was de winkel van Frans van Es en Maria Mets, die zich achter de rooms-katholieke kerk bevond. De vraag blijft: kozen de soldaten gericht bepaalde adressen of waren de plunderingen volkomen willekeurig? In andere plaatsen, zoals IJsselstein, waren het vooral de patriotten die het moesten ontgelden. Prinsgezinden waren daar maar al te bereid om de Pruisen de huizen van de patriotten aan te wijzen en hier en daar de plundersaars nog een handje te helpen. Uit de buurmeestersrekening over 1787-1788 uit Soest blijkt er drie betaalde gidsen waren die de Pruisische soldaten wegwijs maakten.⁷

⁶ Willem van den Hengel, Hendrik Bussen Schimmel, Cornelis Bouman, Hannis Staal, Kinderen van Jan Gijsbertus Broek (Willem Broek), Gijsbert van den Bremer, M.P. Dykman, Dirk van Varkamp, Petronella Teunisse Steenbeek, Jan Meezen Bouman, Wouter Lambert Hilhorst, Gerrit Roest, Aart Wouterse Hilhorst, Peter Volkenze Schouten, Frans van Es en zijn vrouw Maria Hendrikse Mets, Jan van Dyen, Zeger de Beer, Gysbert Schimmel.

⁷ GAS, Gerecht Soest en Birk, inv.nr. 108: "Betaalt aan drie Gitsen voor de Pruijsen f 2-2-".

Onduidelijk is echter wie dit waren en waar zij de troepen naartoe leidden.

Van de getroffen en was in elk geval Zeger de Beer een patriot. Na de revolutie in 1795 waarbij de patriotten met hulp van de Fransen de macht weer zouden grijpen, zou hij bekleed worden met de belangrijke functie van provisioneel secretaris. Hij was ook degene die in die hoedanigheid alle aangiften van schade noteerde. Ook Michiel Dijkman, net als De Beer een welgestelde boer, maar bij wie de schade in 1787 beperkt bleef, moet gezien zijn functie als lid van het Comité Révolutionair na de revolutie van 1795, patriotse sympathieën hebben gekoesterd. Andere achternamen uit dat comité die ook onder de getroffen en voorkwamen, zijn Van den Bremert, Steenbeek, Hilhorst en Schouten. Het is mogelijk dat hun gedupeerde familieleden dezelfde sympathieën hadden. Of dit ook de reden is geweest van de Pruisische plunderingen, is vooralsnog niet bekend.

Behalve de politieke overtuiging van de gedupeerden zal ook de vraag een rol hebben gespeeld of er simpelweg iets te halen was. Dat was zeker het geval bij de rijke Zeger de Beer, maar ook bij Frans van Es en zijn vrouw, van wie onder andere de winkelvoorraad werd geplunderd. Bij de katholieke Gijsbert

Schimmel, die een herberg had op Soestdijk, hadden de Pruisen het vooral voorzien op zijn drankvoorraad. De schade viel echter nog mee. Gezien zijn welstand moet er haast nog meer te halen zijn geweest.⁸ Dat de grootte van de buit niet het belangrijkste was, blijkt wel uit het feit de rijkste inwoners van het dorp (op Gijsbert Schimmel na) met rust gelaten werden. Bovendien waren er onder de slachtoffers ook eenvoudige daghuurders. Mogelijk bevonden zich onder hen juist radicale en ontevreden patriotten, maar het kan ook zijn dat de Pruisen onderweg toevallig langs hun huizen kwamen en keken wat er van hun gading was. Zo hebben ze wellicht ook en passant de kanselbijbel uit de Oude Kerk meegenomen. In de kerkmeestersrekening over 1787-1788⁹ zijn namelijk onkosten opgenomen voor een nieuwe bijbel op de preekstoel, reparatie van de bijbel op de lessenaar en voor herstelwerkzaamheden door de schilder, de glazenmaker en de timmerman. Verder werd er in 1787 een nieuwe vlag voor de toren besteld. Deze werd gemaakt van "25 ellen beste saay". Timmerman Jacob Bolman kreeg opdracht om een vlaggenmast op de toren te maken en Steven Smits werd betaald "voor het afhalen van de vlag van de toorn".¹⁰ Het zal hier zijn gegaan om een

⁸ Gijsbert Schimmel behoorde in de zetting van 1789 tot de zes hoogst aangeslagenen. GAS, Gerecht Soest en Birk, inv.nr. 104.

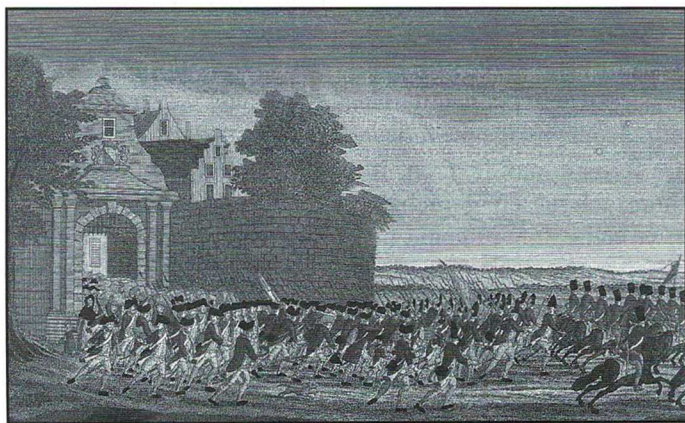
⁹ GAS, Archief NH gemeente Soest, inv.nr. 196.

oranje vlag, waarmee de overwinning van de stadhouder op de patriotten werd gesymboliseerd. Ook in andere plaatsen, zoals Zeist, moest in 1787 op de toren een oranje vlag wapperen.¹¹ Ook daar moest speciaal een nieuwe vlag worden vervaardigd.

De rust weergekeerd?

Na het vertrek van de Pruisen en de overwinning voor Prins Willem V maakte C.H. Comman, rentmeester van de stadhoudelijke domeinen van Soest, Baarn en Ter Eem, de balans op van de onkosten die gemaakt waren te Soestdijk. Het ging daarbij met name om de versterkingen die daar ter verdediging van het paleis waren aangelegd in de

vorm van batterijen, barrières van palissaden en het graven van grachten. Daarnaast had men de schade die door de onlusten was ontstaan aan bruggen en de parterre van het Lusthuis Soestdijk moeten herstellen. Alles bij elkaar bedroegen de kosten ruim 3226 gulden. De Nassause Domeinraad, die de goederen van de Oranjes beheerde, probeerde deze onkosten “volgens alle reeden en billijkheid” eerst te verhalen op de Staten van Utrecht, maar dat lukte slechts gedeeltelijk. De Staten waren bereid de kosten te vergoeden die gemaakt waren voor de troepen die te Soestdijk gelegerd waren geweest. Deze kosten betroffen immers de algemene verdediging van de provincie én

*De patriotten ontvluchten Utrecht in september 1787
(gravure door G.B. Probst) (Het Utrechts Archief)*

¹⁰ GAS, Gerecht Soest en Birk, inv.nr. 108 (1786/1787, 1787/1788).

¹¹ R.P.M. Rhoen, ‘De bestuurlijke elite van Zeist tussen 1785 en 1815’ (zal verschijnen in: Seijst: bulletin ter bevordering van de kennis van de geschiedenis van Zeist).

die van de stad Amersfoort, waar de Staten van Utrecht sinds augustus 1786 bijeenkwamen. De kosten voor de verdediging van het huis Soestdijk zelf (zoals het kappen van hout voor de aanleg van palissaden) moest de stadhouder echter zelf ophoesten.¹²

Eind 1787 zaten de stadhouder en zijn vrienden weer op het kussen en waren vele patriotten naar het buitenland gevlucht. De rust leek weergekeerd. Toch waren de Staten van Utrecht er niet gerust op. Zo werd op het platteland het reglement op de nachtwacht, dat al in 1763 was ingevoerd, niet overal nageleefd. Bang als ze waren voor nieuwe onlusten, riepen de Staten in november 1788 de dorpsbesturen, waaronder dat van Soest, op om erop toe te zien dat het reglement werd nageleefd. In Soest waren voor de nachtwacht per nacht tien personen nodig. Ieder huisgezin moest daarvoor één weerbare man leveren. In 1791 verzochten schout en gerechten van Soest om volgens de publicatie uit 1788 in elk kwartier één vaste en betaalde klepperwacht aan te stellen. Naast deze vaste wacht zouden per nacht slechts vijf anderen hoeven wachtlopen, zodat deze plicht op minder gezinnen drukte. De kosten van de vaste klepperwachten zouden worden omgeslagen over degenen die in Soest bij de

nachtwacht stonden ingeschreven. De hoogste bijdragen moesten worden opgebracht door de heer Jacob van Pembroek, predikant Gelhuis, de heer Nepveu, de heer Zegers¹³, molenaar Willem Smits en pastoor Dashorst. De Staten gingen met het voorstel akkoord, mits de contributie werd verlaagd.

De vrees voor ongeregelheden was niet ongegrond, want opstootjes bleven hier en daar plaatsvinden. Zo meldde mr. J. Langerak Oosterland, die C.H. Comman was opgevolgd als rentmeester van de domeinen in Soest, Baarn en Ter Eem, in september 1789 bij de Nassause Domeinraad dat “de partijschap tussche de Prinsgezinde en zogenaamde Patriotten, nog zodanig bleeff voortduuren, dat er van tijd tot tijd ongelukken veroorzaakt wierden, en wel voornamentlijk door ’t toedoen der laastgenoemde”. Zo was schipper Geert onlangs “door lieden van die cabaal” gewond geraakt toen zijn knecht met “een zoogenoemde Patriot” had geredetwist over het dragen van oranje. Bovendien had de patriot bedreigingen geuit richting Paleis Soestdijk en de woning van de rentmeester. De rentmeester stelde voor om, nu de stadhouder net de schilderijen en de meubels van zijn lusthuis had laten schoonmaken en in orde laten brengen, ter beveiliging de ingezetenen van Soestdijk een speciale

¹² NA, Archief Nassause Domeinraad, inv.nr. 168 (10-12-1787, 14-12-1787, 28-12-1787).

¹³ De heer Zegers woonde in 1789 als huurder op de buitenplaats Middelwijk.

nachtwacht te laten vormen voor acht stuivers per nacht. Verder stelde hij voor om uit veiligheidsoverwegingen voor de poort van het luthuis twee lantaarns aan te steken.¹⁴

Oude en nieuwe namen in het dorpsbestuur van Soest

Welke gevolgen had de omwenteling van 1787 voor het dorpsbestuur van Soest? Vonden er belangrijke wisselingen plaats of bleef alles bij het oude? Wanneer we de benoemingen in de eerste jaren na 1787 bekijken, valt in de eerste plaats op dat er lang niet altijd electies plaatsvonden. Zo was dat niet het geval in 1787, 1788, 1791, 1793, 1794.¹⁵ Voor de jaren 1787 en 1788 is dat waarschijnlijk te verklaren door de politieke onrust. De stadhouder had belangrijker dingen aan zijn hoofd dan de benoeming van bestuurders van een klein dorp als Soest. Zolang de zittende bestuurders niet voor problemen zorgden, konden ze gewoon aanblijven. Blijkbaar was er in Soest in 1787 en 1788 geen aanleiding om de bestuurders te vervangen of er waren gewoon te

weinig andere geschikte bestuurders. Wanneer we de namen van de buurmeesters en schepenen van Soest van de eerste jaren na 1787 op een rij zetten valt net als in de jaren daarvoor vooral de continuïteit op. De meesten die aan het eind van de jaren '80 in functie waren, zaten al sinds jaar en dag in het dorpsbestuur. Dat gold voor Toon Thijmense van der Hoef¹⁶, Pieter Migielse Dijkman, Cornelis van Altena, Jan Otten van Ommeren (schepen voor Hees), Willem Fluijt, Wilhelmus de Beer en Willem Smits. De enige die uit het dorpsbestuur verdween, was Wilhelmus de Beer (1731-1800). Hij had sinds 1769 altijd een ambt als schepen of buurmeester bekleed, maar werd na 1788 niet herbenoemd. De reden waarom hij van het bestuurlijke toneel verdween, is niet bekend.

Een min of meer nieuw gezicht in het dorpsbestuur was Geurt Peterse Hilhorst, die in 1785 voor het eerst schepen werd. Wel was hij eerder (in 1775, 1778 en 1779) al armmeester geweest. In 1786 werd hij tot buurmeester benoemd. Doordat er in 1787

¹⁴ NA, Archief Nassause Domeinraad, inv.nr. 172 (16-9-1789).

¹⁵ Dat was ook het geval geweest in 1769 en 1773. Een mogelijke reden in 1769 zouden privéomstandigheden van de stadhouder kunnen zijn geweest. Zo was zijn echtgenote, Prinses Wilhelmina, op 23 maart bevallen van een (eerste) doodgeboren zoon. De President, Raden en Rekenmeesters van Willem V stuurden een bericht, waarin werd verzocht om de openbare kerkelijke gebeden voor een gelukkige verlossing te staken en voortaan te bidden voor een spoedig herstel van de prinses. In december van dat jaar bleek de prinses te lijden aan de gevaarlijke 'kinderziekte' (pokken).

¹⁶ De politieke carrière van Toon Thijmense van der Hoef vertoont een opmerkelijk gat voor de jaren 1770-1776.

en 1788 geen electies plaatsvonden, bleef hij dat drie jaar achter elkaar. In 1789 vond hij het welletjes. Hij verzocht om uit zijn ambt ontheven te worden, omdat “hetselve een ampt is dat tot laste verstrekt”¹⁷. Schout en schepenen richtten een verzoek aan de Nassause Domeinraad om alsnog een keus te maken uit degenen die al eerder waren genomineerd voor de functies van buurmeester, schepenen en kerkmeester. De Domeinraad benoemde daarop Jacobus van Pembroek tot buurmeester, een functie die hij een aantal jaren zou blijven vervullen. Electies bleven enkele malen achterwege, waardoor Van Pembroek aanbleef als buurmeester en waardoor ook de zittende schepenen op hun post bleven. De als buurmeester afgetreden Geurt Peterse Hilhorst bleef nog wel jarenlang als schepenen deel uitmaken van het dorpsbestuur.

De naam Van Pembroek was geheel nieuw in het Soester dorpsbestuur. Jacobus van Pembroek was een zoon van Abraham van Pembroek en Adriana Doekes. Bij zijn doop op 21 juli 1754 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam was

Jacobus Doekes als getuige aanwezig geweest. Jacobus Doekes (1694-1763), naar wie Jacobus van Pembroek zal zijn vernoemd, was een oudere halfbroer van zijn moeder en had van 1730 tot zijn dood in 1763 in Soest, De Birk en Nederseldert het schoutambt bekleed.¹⁸ Jacobus van Pembroek woonde in Amsterdam en bezat in Soest buitenplaats Hofslot in De Birk, waar hij waarschijnlijk alleen de zomers doorbracht.¹⁹ Omdat hij niet permanent in Soest verbleef, ontbreekt hij op de lijst van ingezetenen uit 1786. Wellicht heeft hij zich daarna wel (tijdelijk) in Soest gevestigd, anders was het onwaarschijnlijk geweest dat hij hier buurmeester zou worden. Zo komt hij wel voor op de ingezetenenlijst van 1798 en wordt daar aangeduid als “den burger Jacobus van Pembroek”²⁰. Als gefortuneerde Amsterdammer zal hij veel aanzien genoten hebben. Op de lijst van 1802 is hij niet meer te vinden. Behalve Van Pembroeks familieband met de voormalige schout van Soest kunnen ook zijn politieke ideeën een rol hebben gespeeld bij zijn benoeming tot buur-

¹⁷ GAS, Gerecht Soest en Birk, inv.nr. 11.

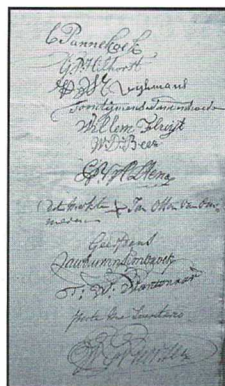
¹⁸ Genealogische gegevens ontleend aan doopregister op stadsarchief.amsterdam.nl

¹⁹ In 1727 kwam Hofslot in handen van de Amsterdammer Isaac Inssen. Hij was de schoonvader van Jacobus Doekes, die was gehuwd met Elisabeth Inssen. Dit echtpaar vernoemde een zoon naar Isaac Inssen, die zelf als getuige bij de doop aanwezig was. Bij Doekes' aanstelling als schout in 1730 stond Inssen voor hem borg. Na Inssens dood in 1756 was Jacobus Doekes zijn enige erfgenaam. Toen Doekes in 1763 overleed, was zijn halfzuster Adriana enige erfgenaam. Zij was de moeder van Jacobus van Pembroek. Via deze weg kwam Hofslot in bezit van Jacobus van Pembroek. Zie: www.verdwenensoest.nl en HUA, Dorpsgerecht Soest, inv.nr. 1911, f. 108, 109.

meester. Hij moet een (gematigd) patriot zijn geweest.²¹ Zijn patriotse sympathieën waren in 1789 voor de stadhouder in elk geval niet bedreigend genoeg om hem als buurmeester te weigeren. Wellicht was de aanstelling van deze gematigde patriot ook een poging om tegenstellingen tussen patriotten en oranjegezinden te sussen.

Conclusie

De gebeurtenissen tijdens de roerige jaren 1780 lieten Soest niet onberoerd. Zo kreeg Soest in 1784 te maken met de bewapeningsplannen van de Staten van Utrecht om zich te beschermen tegen militaire dreiging van buiten. Zoals ook in andere plaatsen werd in Soest een patriots vrijkorps gevormd, dat werd getraind door radicale patriotten uit Amersfoort. Ook de patriotse sympathieën van schout Cornelis Pannekoek zullen een rol hebben gespeeld. Verder kwamen Soest en Soestdijk door invloeden van buitenaf even in het centrum van de strijd tussen patriotten en prinsgezinden te liggen, getuige de mislukte aanslag van de patriotten op Huis Soestdijk. Ook de langs trekkende Pruisische soldaten lieten Soest niet ongemoeid en richtten hier flinke plunderingen aan, die mogelijk gericht zijn geweest op de bezittingen van Soester patriotten. Ook

Handtekeningen van de bestuurders in 1789 (GAS, Gerecht Soest en Birk, inv.nr. 104, zetting 1789)

nadat de macht van stadhouder Prins Willem V eind 1787 hersteld was, vreesde men voor ongeregelde heden in Soest. De strijd tussen oranjegezinden en patriotten lijkt in het dorpsbestuur van Soest geen drastische gevolgen te hebben gehad. Wel werd de normale gang van zaken verstoord. Zo bleven electies in de meest roerige jaren uit. De meeste bestuurders vervulden al lange tijd functies als buurmeester of schepen. Er was blijkbaar geen reden om hen te vervangen en nieuwe mensen aan te stellen. Een uitzondering is Jacobus van Pembroek, die in 1789 buurmeester werd. Ook na 1795 zou deze gematigde patriot nog een belangrijke rol blijven spelen in Soest.

²⁰ GAS, Gerecht Soest en Birk, inv.nr. 37. Anderen die als "burger" staan vermeld waren: T. Steenbeek en Zeegers.

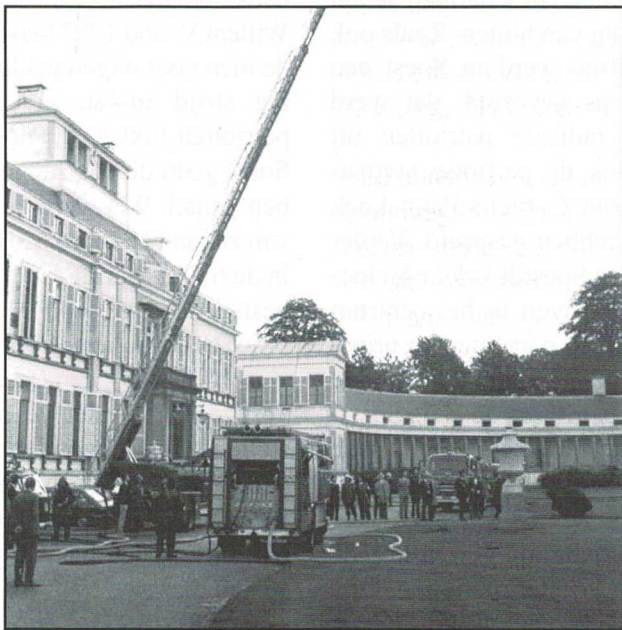
²¹ Hierover meer in een volgend artikel over Soest in 1795.

BRANDWEER SOEST: 85 JAAR BELANGELOZE INZET

Jan van Steendelaar

Wie tegenwoordig het moderne materieel ziet dat de dit jaar 85-jarige Brandweer Soest ter beschikking staat, kan zich nauwelijks voorstellen dat vroeger de mensen over niets anders de beschikking hadden dan emmers, ketels, tobben en tonnen, eigenlijk alles waar water in gedaan kon worden om branden te blussen, en als het om een natuurbrand ging enkel takken om het uit te slaan.

Het was de tijd dat de daken van huizen en boerderijen uit riet bestonden, en de hutten die er toen nog waren met stro of heideplaggen waren bedekt. Als men een begin van brand niet onder de knie kreeg, was er geen redden meer aan, ondanks het feit dat iedereen die goed ter been was 'te brande moest lopen' en blusgereedschap mee moest brengen. Timmerlieden moesten bijlen en hamers meebrengen en voor ladders zorgen.

Brandweer Soest had ook de zorg voor paleis Soestdijk. In de paleistuin werd dan ook met enige regelmaat geoefend, zoals hier met onder meer de ladderwagen.

Een lichte verbetering, maar destijds waarschijnlijk een opzienbarende uitvinding, was de brandemmer. Het grote voordeel ervan was dat men ermee kon gooien en smijten zonder dat ze kapot gingen. Het scheelde ook aanzienlijk in de bulten, builen, schrammen en ander letsel dat nogal eens het gevolg was van een onzachte aanraking met de meest uiteenlopende metalen voorwerpen die tot dan toe werden gebruikt. Dat er heel veel mensen nodig waren om een brand te kunnen blussen laat zich raden: soms moest het water van heel ver uit een sloot of vijver worden aangevoerd. Door die afstand ging er onderweg nogal wat water verloren en waren de emmers op de plaats van bestemming soms nog maar voor de helft gevuld.....

In het midden van de zeventiende eeuw werd de brandspuit uitgevonden. Amsterdam had de primeur om ermee te gaan werken. Het was een simpele 'machine', een handpomp, maar het betekende wel het begin van het einde van de noodzakelijke inzet van tientallen, vaak honderden mensen bij blussingswerk. In 1672 verbeterde Jan van der Heijden, de beroemde werktuigkundige, met zijn uitvinding van de slangenbrandspuit de spuit doordat het water voortaan rechtstreeks uit open water in de spuit werd gepompt.

Dat was het begin van een overigens langzame verbetering van het brandweermaterieel. Ook in Soest drong de

modernisering op dit gebied door. In 1855 had de gemeente de beschikking over twee brandspuiten: in de brandspuithuizen in de Kerkebuurt en in het Langeind (ter hoogte van de huidige zaak van Mets aan de Van Weestraat). De sleutels van elk van de beide brandspuithuizen werden 'op eene bestemde en voor iederen huisgenoot gereedelijk toegang hebbende plaats, bewaard door den bewoner der aan ieder brandspuithuis annexe woning.'

Het brandweerpersoneel bestond vroeger uit dienstplichtigen (de brandweer werd toen dan ook plichtbrandweer genoemd), mannelijke inwoners van achttien tot zestig jaar. In 1923, toen Soest 8.000 inwoners telde, kwam aan die verplichting een eind door de oprichting van de Vereniging Vrijwillige Brandweer van Soest. Het doel van de initiatiefnemers met gemeentesecretaris J.G.A. Batenburg voorop was te komen tot een betere brandweerorganisatie en dito brandbestrijding.

In het begin veranderde er nog niet veel. De eerste (tot 1855) handgetrokken en -bediende brandspuit was weliswaar vervangen door een motor-plunjerpomp met een capaciteit van 500 liter per minuut, maar hij werd de eerste drie jaar nog wel getrokken door een paard. Het dier was niet zelden moeilijk te vangen, wat de uitruktijd aanmerkelijk verlengde... In 1926 werd het eerste voertuig aangeschaft dat men met enige fantasie

De eerste autospuiter werd in 1926 aangeschaft. Deze Ford heeft liefst 30 jaar dienst gedaan. Erachter staat de Pontiac trekker/manschappenwagen.

een heuse brandweerauto zou kunnen noemen. In de jaren die volgden werden de middelen ter voorkoming en bestrijding van brand en brandgevaar –mede door de aanleg en uitbreiding van het waterleidingnet- steeds beter, zoals het rijdende materieel en de slangen. Het oefenen door de vrijwillige brandweelieden, die ook toen al hun taak zeer serieus opvatten, en ook het systeem van alarmeren werd verbeterd. De kleppers waren al vervangen door het bij brand luiden van de klokken in de toren van de Oude Kerk, en later door een sirene op het raadhuis annex politiebureau aan de Steenhoffstraat. Ook telefonische alarmering werd mogelijk; later

kwamen er de persoonlijke alarmeringsmiddelen, zoals de pagers (piepers) waarover iedere vrijwilliger nu de beschikking heeft.

Legio zijn de verhalen uit vroeger tijd van gebeurtenissen, waarvan een aantal bijzondere is vastgelegd in het boek 'Van handpomp tot haakarm', tien jaar uitgegeven ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan de brandweervereniging. De regels waaraan de brandbestrijders zich moesten houden, hadden vroeger in de eerste plaats betrekking op de verplichting van opkomst. Niet alleen afwezigheid op de oefenavond (vier keer per jaar!) werd beboet, ook wie zich meer dan een kwartier te laat op het

brandadres meldde, kreeg een boete van 50 cent. Wie helemaal niet kwam opdagen, moest het dubbele betalen. Het niet dragen van herkenningstekens leverde de gemeentekas ook geld op: een gulden. De brandweer was in die tijd niet alleen goedkoop voor de gemeente, ze verdiende er door dit boetesysteem zelfs nog geld aan...

Inmiddels zijn de handbrandspuiten, de leren emmers en alle andere hulpmiddelen uit de beginperiode van de Vereniging Vrijwillige Brandweer van Soest museumstukken geworden. De brandweezorg berust sinds 1984 niet meer bij de vereniging, maar bij het

korps. Het is één van de talloze veranderingen die zich op het gebied van brandpreventie- en bestrijding in de loop van tientallen jaren hebben voorgedaan. Wat niet is veranderd, is het enthousiasme van de vrijwilligers, hun bereidheid om wekelijks te oefenen met het modernste materieel en materiaal dat de gemeente beschikbaar stelt, en hun belangeloze inzet voor het beschermen van de eigendommen van de inwoners, een taak die ze vrijwillig op zich genomen hebben en waarvoor ze dag en nacht klaar staan. Nu al 85 jaar lang!

Foto's archief Jan van Steendelaar

Oefenen kon vroeger nog gewoon op straat, zoals hier op de Lange Brinkweg. Links de toenmalige gemeenteboerderij met daarnaast de brandweerkazerne, waarvan de slangentoren het beeld bepaalde.

SOESTER VERENIGINGEN (DEEL 9) ZWEM- EN WATERPOLOVERENIGING 'DE DUINKIKKERS'.

JEJ Hilhorst

De zwemsport kent verschillende verschijningsvormen. Het recreatiezwemmen vond vroeger al plaats in de Eem. In Soestduinen werd in 1933 het Soester Natuurbad geopend.

Toch duurde het tot begin jaren 50 van de vorige eeuw voordat de zwem- en waterpolovereniging "De Duinkikkers" werd opgericht. Eerdere pogingen in 1949 en 1950 om een zwemvereniging op te richten slaagden niet.

Toenmalig sportwethouder Klaas de Haan (tevens voorzitter van de Stichting Soester Natuurbad) en stichtingssecretaris Theo Peet vonden dat er meer activiteiten in het natuurbad moesten komen.

Er werd een zwemdemonstratie gehouden door de destijds fameuze dameszwemploeg van de Hilversumse zwemvereniging "De Robben" onder leiding van Jan Stender. In dat team zaten ondermeer Mary Kok, Geertje Wielema, Atie Voorbij, Lenie de Nijs en Marian Heemskerck.

Na afloop werd in het restaurant van het natuurbad een lezing gehouden door Ben Planjer, toenmalig voorzitter van de Kring Midden Nederland van de KNZB, gevolgd door een speech van wethouder de Haan, die aangaf de

oprichting van een zwemvereniging in Soest op prijs te stellen.

Tijdens de oprichtingsvergadering van de zwem- en waterpolovereniging "De Duinkikkers" werd medegedeeld dat er vruchtbare contacten waren gelegd met de Amersfoortse zwemclub AZ&PC om 's winters te trainen in Amersfoort. Die vergadering vond plaats op dinsdag 17 september 1951 in hotel "De Schouw" aan de Birkstraat. Circa 70 personen woonden de vergadering bij. De plaatsgenoot heer J. Elderman leidde de oprichtingsbijeenkomst. Het eerste dagelijks bestuur werd gevormd door de heren J. Elderman (voorzitter), F.C. Maris (secretaris) en J. Gijzen (penningmeester).

De zwemavond was op dinsdagavond in het Sportfondsenbad te Amersfoort. De vereniging trad toe tot de in 1952 opgerichte Soester Sport Federatie en organiseerde in het Soester Natuurbad volkszwemwedstrijden. De actieve vereniging nam deel aan de eerste sportuitwisseling met Soest-Westfalen en heeft de contacten met De Wasserfreunden steeds onderhouden. Ook in de periode dat er geen sprake was van

officiële contacten tussen de beide gemeenten.

In 1953 kwam de vereniging voor het eerst uit in de kring (Midden Nederland) competitiewedstrijden zwemmen en waterpolo.

De Schouw 1961 (nadien Hotel Café Restaurant "De Birk", Birkstraat 45-47)

De vereniging heeft om de zwemsport te promoten in de loop van de jaren diverse wedstrijden georganiseerd op kring- en nationaal niveau. Op 11 juli 1953 werden ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van het Soester Natuurbad de kringkampioenschappen zwemmen van de Kring Midden Nederland van de K.N.Z.B georganiseerd.

Op 12 juli in dat jaar werden de nationale zwemwedstrijden georganiseerd, waaraan bekende zwemsters en zwemmers uit die tijd deelnamen. Aanluitend werd een waterpolowedstrijd gespeeld tussen het Kring jeugdwaterpoloteam en het militair zevenal. Voor het eerst werd er in het bestaan van het Soester Natuurbad een demonstratie schoon- en kunstzwemmen gegeven door 15 meisjes van de zwemclub Admiraal de Ruyter uit Amsterdam.

De jonge vereniging toonde een grote werklust en in de jaarvergadering van 1954 werd de organisatie van diverse toernooien aangekondigd.

Het eerste dameszevenal waterpolo eindigde in 1954 als eerste in de 2e klasse van de kring-zomercompetitie van de KNZB en promoveerde naar de 1e klasse. Ook in de zwemcompetitie speelde de vereniging haar partijtje mee.

In 1955 behaalde het dameszevenal in een spannende wedstrijd tegen Neptunus 3 uit Amersfoort de eerste plaats in de competitie in de 1e klasse. Helaas zat een promotie naar de Bond er niet in.

In 1956 behaalde zowel het dames- als het herenteam het kringkampioenschap. Het damesteam promoveerde naar de bond. Ook door de jongensaspiranten werd het kampioenschap behaald.

In dat jaar vierde de vereniging haar eerste lustrum. De vereniging is dan inmiddels gegroeid naar 69 leden. De plaatselijke huisarts dokter Strobant, die de jaarlijkse sportkeuringen voor het verkrijgen van een startvergunning verricht, werd benoemd tot erelid.

In 1957 wisten de heren te promoveren naar de eerste klasse van de waterpolo-competitie.

Naast deze successen in de beginjaren werd volop deelgenomen aan toernooien en zwemwedstrijden.

In 1958 werd ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het natuurbad de organisatie van de Kringkampioenschappen zwemmen aan de vereniging

toevertrouwd. De kampioenschappen werden opgenomen in het eerste lustrumprogramma van de Soester Sport Federatie.

In de eigen gelederen ging het de vereniging minder goed af. Zowel het dames- als het herenteam eindigden op de laatste plaats in de waterpolocompetitie. Dames 2 wist echter wel het kampioenschap te behalen.

In 1959 heeft de vereniging 90 werkende leden. Dat is aanleiding om in samenwerking met de KNZB in het wijkgebouw Eltheto een propaganda-avond te organiseren. In dat jaar legt de voorzitter zijn functie wegens drukke werkzaamheden neer en wordt tijdelijk opgevolgd door de heer L.J. de Graaf.

Aan het einde van dat jaar wordt de vereniging tijdens een ontmoetingsavond in restaurant "De Pollepel" geïnformeerd over de op handen zijnde vernieuwing van het Soester Natuurbad.

In de jaarvergadering van 30 april 1960 wordt de heer J. Elderman benoemd tot erelid van de vereniging. De waarnemend voorzitter treedt terug en wordt opgevolgd door de heer J.C. de Vink.

Sinds 1959 is het ledental mede dankzij een ledenwerfactie bijna verdubbeld van 71 tot bijna 140.

Het cluborgaan "De Kwaker" werd in ere hersteld. Bijzondere aandacht werd geschonken aan het echtpaar Touwen (vertrokken naar Amsterdam) dat voor de vereniging sinds de oprichting veel werk heeft verzet. Het echtpaar Touwen

werd tot lid van verdienste benoemd.

In 1960 organiseert de vereniging zwemwedstrijden voor leerlingen van de verschillende scholen in Soest. Hieraan neemt een tiental scholen deel. Een voorstel in de ledenvergadering om een jaar niet aan de competitie deel te nemen en meer aandacht aan de training te schenken, haalde het niet.

Tijdens het diploma zwemmen gaven 10 meisjes van de vereniging een demonstratie figuurzwemmen en het verenigingslid Marian Thie gaf een demonstratie schoonspringen.

De vernieuwing van het natuurbad begin zestiger jaren levert de vereniging de nodige problemen op omdat het bad niet tijdig klaar is. De vereniging moet het in 1961 zonder eigen accommodatie stellen. Er wordt gezocht naar uitwijkmogelijkheden in Baarn. Dat is helaas niet mogelijk. Mogelijkheden voor training zijn er wel in het bosbad Amersfoort.

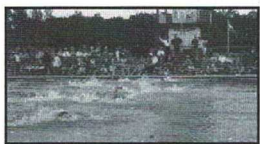
Bij het tweede lustrum (in 1961) telt de vereniging 240 leden. Er worden wedstrijden van hoog niveau aangekondigd als het vernieuwde natuurbad in 1962 in gebruik wordt genomen. Het bad beschikt dan namelijk over een officieel wedstrijd bassin. Het ligt in de bedoeling in 1962 de Nationale zwemkampioenschappen in het Soester Natuurbad te organiseren.

In de jaarvergadering van 1962 wordt melding gedaan van een forse terugloop

van het ledental tot ca 100. Dit is hoogstwaarschijnlijk toe te schrijven aan het gebrek aan zwemfaciliteiten. Met de ingebruikname van het vernieuwde bad is er goede hoop op herstel en de verwachting is dat het een daverend seizoen zal worden met de nationale zwemkampioenschappen.

Het bad wordt op 11 mei 1962 door de Commissaris van de Koningin van Utrecht, de heer mr. C.Th.E. graaf van Sandenburg heropend. De Duinkikkers beschikken weer over een eigen accommodatie en de activiteiten worden opnieuw vlotgetrokken.

De nationale kampioenschappen werden door duizenden toeschouwers bezocht en leverden 1 europees (Ria van Velzen – 100 mtr rugslag in 1.10.2) en 5 nationale records op (Wieger Mensonides, Weeteling en Jiskoot).

*Nationale kampioenschappen in
Soester Natuurbad 1962*

Er was groot respect voor de jonge vereniging "De Duinkikkers", waarmee een feilloze organisatie werd bereikt. Met vol-doening kijkt men op de kampioenschappen, waarvoor door leden van de zwemvereniging veel werk is verzet, terug.

In mei 1963 wordt in de Zwemkroniek (officieel orgaan van de KNZB) de moge-

lijkheid geopperd dat De Duinkikkers hun goede zorgen zullen uitstrekken over de KNZB jubileum wedstrijden in het Soester Natuurbad. Het lid de heer A. Kraaikamp wordt op 2 april 1963 vanwege zijn inzet voor de club benoemd tot erelid van de vereniging.

Op sportief gebied gaat het weer de goede kant op met de vereniging.

Het ziet er in de loop van de competitie van 1963 naar uit dat het herenteam rechtstreeks afkoerst op het kampioenschap. En dat gebeurt ook. Nadat het kampioenschap is behaald, weet het eerste damesteam in hun competitie eveneens de eerste plaats te bereiken. Voor het damesteam volgde automatisch promotie. De heren promoveerden na succesvolle promotiewedstrijden naar de Bond.

Herenteam kampioen 1963

Voorste rij van links naar rechts:

*Wil v.d. Bor, Kees van den Brink, Gerrie
v.d. Gaast, Gerard v.d. Bor, Willy Huijink,
Ron Jans en Anton Reurink*

Achterste rij van links naar rechts:

*Rob Meijer en Koos Iseger met tussen hen
in Rudy Elderman en Otto v.d. Bor*

De jubileumwedstrijden 75 jaar KNZB (zwemmen, waterpolo en springwedstrijden) worden in 1963 inderdaad in Soest gehouden, waarbij gerekend wordt op de medewerking van ondermeer De Duinkickers. Bekende deelnemers zijn o.a. Klenie Bimolt, Erica Terpstra, Jan Jiskoot, Johan Bontekoe, Wieger Mensonides, Adrie Lasterie, Corrie Winkel en Fred van Dorp (aanvoerder Nederlands waterpolozevental).

In het Soester Natuurbad werd tijdens deze wedstrijddagen een topprestatie van wereldformaat geleverd door Ada Kok. Met een tijd van 1.06.01 bracht zij het wereldrecord van de Canadese miss Stewart met 1,2 sec. omlaag. Zij ontving uit handen van wethouder de heer W.G. van Zadelhof de gouden legpenning van de gemeente Soest.

De wedstrijden werden weer een groot succes mede dankzij het voorbereidend werk door de heren Dr. M. van Driel, J. Elderman, A.H. Hoegen Dijkhof, Th.M. Peet, T.G.L. Schneider en W. Schunselaar.

Na al deze inspanningen werd het tijd voor enige ontspanning.

Vele leden waren als het ware met de vereniging getrouwd geraakt en daarom werd in 1964 het 12½ jarig jubileum gevierd. De heer D.J. Kat (penningmeester en bestuurslid vanaf de oprichting) werd benoemd tot erelid. In de

daarop volgende vergadering trad de voorzitter, de heer J.C. de Vink af. Hij werd opgevolgd door de heer G.J. Dietrich.

In 1964 wordt weer een groot waterpolo-evenement georganiseerd. In de deelnemende teams zijn alle prominente spelers opgenomen en met het oog op de Olympische Spelen in Tokio wordt attractief spel verwacht. Het aantal toeschouwers valt echter tegen.

In de ledenvergadering van 1965 deelt de voorzitter mee zijn functie tijdelijk te moeten neerleggen in verband met drukke werkzaamheden. De heer A.J. Brink neemt zijn taak waar. Het damesteam presteert goed in de competitie en eindigt als eerste.

In dat jaar speelde het Nederlands waterpolo zevental in het Soester Natuurbad tegen Japan. Ook hier was weer sprake van een uitstekende organisatie.

In 1966 volgde de heer A.J. Brink de heer Dietrich als voorzitter op. De vereniging vraagt koninklijke goedkeuring aan want men wilde rechtspersoonlijkheid verkrijgen.

Het bestuur wenste de viering van het derde lustrum in stilte voorbij laten gaan, maar jeugdleden dachten daar anders over. In een geheel volle zaal in Eltheto werd feest gevierd.

In de daarop volgende jaren richtte de vereniging zich weer voornamelijk op haar eigen clubtaken, zoals deelname aan een zwem- en waterpolocompetitie,

clubtoernooien en -kampioenschappen. In 1967 werd het badseizoen afgesloten met gekostumeerd zwemmen. In 1968 werd het damesteam kampioen en won het eigen toernooi om de Touwen-wisselbeker. Ook het meisjsteam behaalde het kampioenschap.

Damesteam kampioen 1968

Voorste rij van links naar rechts:

Geraldine Egbers, Jose Bodewes,

*Door Fraai, Corrie Pouw, Wil v.d. Brink
en Loes Gemen*

Achterste rij van links naar rechts:

Tineke Thie, Siem Fraai en Anneke Jak

In 1969 werd de voorzitter Brink opgevolgd door de heer P.J. van Doorn. In dat jaar organiseerde de vereniging een zwemzeskamp. Heren I behaalde het kampioenschap in de waterpolocompetitie 1e klasse.

Het ontbreken van een overdekte zwemvoorziening was voor de vereniging een groot gemis.

Om de leden te binden werden allerhande activiteiten opgestart, zoals droogtrainen in de winterperioden. Maar ook

clubfeesten, de viering van het sinterklaasfeest, deelname aan strandloop, vossenjacht e.d. stonden op het programma.

In 1970 lukt het niet een damesteam aan de waterpolocompetitie te laten deelnemen.

In de ledenvergadering van dat jaar werd een algehele wijziging van de statuten en het huishoudelijk reglement voorgesteld. Er werd uitvoerig gediscussieerd. De voorzitter die met een bijna onbegrensd geduld de schijnbaar democratische, maar van weinig realiteitszin getuigende wensen van zeven jongeren aanhoorde, meende er een zeker wantrouwen jegens het bestuur in te horen. Zo wenste de zeven jongeren ondermeer stemrecht voor leden onder de 16 jaar, de mogelijkheid om ook minderjarige leden deel te laten uitmaken van de kascommissie, de invoering van een ballotagecommissie e.d. In de drie uur durende vergadering werden de statuten en het huishoudelijk reglement tenslotte bijna ongewijzigd vastgesteld

In 1971 werden de schoolzwemwedstrijden, die in 1953 voor het laatst waren gehouden in ere hersteld. Heren 1 waterpolo behaalt in dat jaar het kampioenschap en zijn binnen een jaar weer terug in de 1e klasse. Tijdens de clubkampioenschappen blijkt een enorme vooruitgang in het wedstrijdzwemmen.

De zwemsportcompetitie wordt in de loop van de jaren verplaatst van de buiten- naar de binnenbaden.

De realisatie van het zweminstructiebad “De Turf” biedt soelaas als trainingsaccommodatie waterpolo en het bad is beperkt geschikt voor zwemwedstrijden. Het Baarns zwembad De Trits wordt de thuisbasis voor de waterpolo-competitie voor de vereniging.

Met de komst van het instructiebad De Turf start opnieuw een ledenwerfactie.

Instructiebad De Turf

Het 4e lustrum wordt gevierd met een groot barbecue festijn in het Soester Natuurbad.

De vereniging telde 100 leden en de verwachting wordt uitgesproken dat dit met de ingebruikname van het instructiebad aanmerkelijk zal toenemen. Binnen enkele weken nam het ledental sterk toe.

In dat seizoen wisten het dameswaterpoloteam nadat 3 jaar niet aan de competitie werd deelgenomen in 1972 kampioenschap te behalen (promotie naar 2e klasse). In het daarop volgend jaar neemt het heren waterpoloteam voor het eerst deel aan de competitie in de landelijke bond.

De vereniging speelde haar partijtje goed mee, zowel bij het waterpolo als in de zwemcompetitie.

De duinkickersjeugd kwam sterk in opmars na de in gebruikname van De Turf. In het lustrumjaar 1976 wordt het herenwaterpoloteam ongeslagen kampioen. Ook het damesteam werd kampioen in de tweede klasse van de Kring en komen het daarop volgende seizoen uit in de districtscompetitie.

Met deze sportieve prestaties worden de eerste 25 jaar van de vereniging afgesloten.

De vereniging kon – ondanks het positieve effect van het instructiebad – niet uitgroeien tot een volwaardige zwemvereniging met een ‘eigen’ accommodatie. Tot de bouw van een beperkt instructiebad was gekozen omdat in het centrumplan een volwaardige zwemvoorziening was gedacht. Deze plannen gingen uiteindelijk niet door en het duurde tot 1990 voordat de nieuwe zwemvoorziening in het sportcentrum Aqua Indoor in gebruik werd genomen. Deze sportvoorziening werd ‘ingeruild’ tegen de verkoop van het Soester Natuurbad en de sloop van het instructiebad De Turf.

RARE FRATSEN OP “DE STOMPERT”.

Ton Hartman

Inleiding

Onderlaatst was er een herdenking van een bijzondere gebeurtenis die honderd jaar geleden plaatsvond op de flank van “De Stompert”. Er werd herdacht dat er een persoon met een toestel zwaarder dan lucht gevlogen had boven Nederlandse bodem. Eerder waren er al wel mensen met een hete luchtballon die zich in het luchtruim hadden begeven maar dit wordt door de beoefenaars niet als vliegen beschouwd maar als varen. Waarom is er voor de Stompert gekozen? De reden is vrij eenvoudig, het terrein was in gebruik bij de Genie. De Genietroepen experimenteerden al langer met luchtballonnen en ook de vliegtechniek had hun voorzichtige belangstelling. In de gemeente Soest is de Stompert het hoogste punt (59 meter boven NAP) en ook van belang was dat de helling aan de noordoostelijke kant (de windrichting met de meeste opwaartse beweging) niet met boompjes begroeid was. In het buitenland waren al meer pogingen ondernomen om met een vliegtoestel de lucht in te gaan, sommige waren succesvol, andere waren met de vliegbeweging wel geslaagd maar hadden nog geen goede landingstechniek zodat ze hun waaghalzerij met verwondingen of zelfs met de dood moesten bekopen.

Honderd jaar geleden

Wat gebeurde er op de 28 juli 1908 op de Stompert? Het heeft wel iets weg van het populaire televisieprogramma “Ter land, ter zee en in de lucht”, met een zelf gefabriceerd knutselwerkje wordt geprobeerd om een glijvlucht te maken. Nu was hier maar één deelnemer en dit was Willem Hendrik Schukking. Deze had een toestel gemaakt wat wel erg veel leek op het toestel waar de gebroeders Wright in de Verenigde Staten al de nodige ervaring mee hadden opgedaan. Volgens hun eigen opgave hebben de fietsenmakende (productie) broers met hun ‘Glider’ al vanaf 1902 tweeduizend vluchten gemaakt waarvan de langste afstand al bijna 190 meter was.

Nu was het vliegtuig – want zo mogen we het toch wel noemen – van Schukking gemaakt van materiaal wat ter plaatse aanwezig was; een geraamte van dunne bamboestaven en wilgen tenen die bij elkaar gehouden werden met pianosnaren en koperdraad en bekleed met ballonstof. Het geheel woog 30 kilo en de bouwkosten werden geschat op 65 gulden. Schukking en zijn kompanen – of moeten we spreken van ondergeschikten – hebben het toestel in het ‘kamp van Zeist’ gebouwd. Dus misschien is het feit dat het eerste

Nederlandse vliegtuig op Soester bodem is gebouwd nog meer memorabel dan de glijvlucht van 28 juli.

Hoe ging Schukking aan de gang? Enkele helpers houden aan weerszijden de vleugels omhoog en Schukking loopt in het midden onder het toestel tegen de wind in van de heuvel af. Daarbij lukt het hem om aan het fragiele toestel te hangen en 15 meter lang zijn voeten niet aan de grond te zetten. Later probeert hij het met behulp van een smalspoor waarop een karretje over de rails naar beneden suist. Schukking gaat dan plat op het dek liggen. Helaas is de wind dan wat geluwd en geeft dit geen beter resultaat volgens zijn eigen verslag. Mogelijk is de laatste poging wel desastreus geweest want Schukking onderneemt geen nieuwe poging en over het toestel wordt met geen woord meer gerept. Overigens heeft dit smalspoorlijntje niets te maken met het latere smalspoorlijntje wat station Soestduinen met het vliegekamp verbond.

De titel van dit verhaal, "Rare fratsen op de Stompert", slaat op het verslag wat in de Telegraaf van die tijd geplaatst is. Schukking heeft zijn ervaringen op schrift gesteld en naar de krant gestuurd. Er was dus geen verslaggever bij de manoeuvres aanwezig, maar dat vormde voor de Telegraaf geen belemmering om er een sensationeel artikel over te schrijven. Wat haalt die jonge luitenant (Schukking) rare fratsen uit, pure waaghalzerij.

Onthulling van de gedenksteen.

Ter ere van dit feit is op 28 juli 2008 een gedenksteen geplaatst met daarop een plaquette met de volgende inscriptie;

Op 28 juli 1908 heeft 2e luitenant der Genie Willem Hendrik Schukking met een 'Wright Glider' zweefvliegtuig als eerste vluchten met een vliegtuig zwaarder dan lucht in Nederland gemaakt.

Hij vloog in noordelijke richting vanaf de heuvel 'De Stompert'.

28 juli 2008

U, als aandachtige lezer, zal ook opmerken dat het woord vluchten in meervoud is afgedrukt, hiermee wordt geen militaire strategie bedoeld. Merkwaardig is het wel, zal bedoeld worden op de mogelijkheid dat de sprong stuitend verliep? De auteur van het onderstaande gedenkboek duidt erop dat er dus op twee manieren gevlogen is; hangend onder het gevaarte en liggend op het onderste dek. Hoewel de eerste zin van de plaquette al erg lang is was de toevoeging na Schukking met een op de 'Wright Glider' gelijkend zweefvliegtuig formeler juist geweest. Ze hadden immers zelf maar een toestel gepionierd.

Schukking heeft na de experimenten op de Stompert de vliegerij afgezworen, bij de presentatie van het gedenkboek werd daarvoor de reden bekend

gemaakt. Zijn ‘verkering’ stelde de eis dat hij zou stoppen met de vliegkunsten voordat ze in het huwelijksbootje stapten. Daarbij moet wel vermeld worden dat de jongste dochter van het echtpaar Schukking, mevrouw (Jet) van Oordt-Schukking (oud 89 jaar) aan de welbekende Soesterberg kenner en ook gastschrijver van dit periodiek, Jan Menne influisterde dat dit verhaal binnen de familie niet bekend is. Soms worden familiegeheimen wel aan de pers vrijgegeven, een bekend voorbeeld is wijlen Prins Bernhard.

De steen is niet helemaal op de plaats gezet waar Schukking zijn capriolen uithaalde, om praktische redenen is de zuidelijke voet van de Stompert gekozen. De Stompert is gelegen aan de oostelijke zijde van de Van Weerden Poelmanweg achter de spottersplaats. Helaas is de plaats nog niet erg uitnodigend gekozen. Het terrein hoort onder de Prins Bernhardkazerne, maar hoewel er wel een toegangspoort achter de spottersplek is en deze in lopende toestand gepasseerd kan worden zullen civiele burgers daar zich niet gauw wagen. Er staan meerdere camera’s opgesteld die bespieden wie zich binnen de omheining begeeft.

De onthulling vond plaats in een militaire entourage. De officieren waren in formeel uniform terwijl de toeschouwers in korte broek toekeken, het was een van de spaarzame warme dagen van deze zomer. Na de toespraken was er

ook een militaire groet door een helikopter die door de luchtverplaatsing ook voor verkoeling zorgde.

De presentatie van een boek over W.H. Schukking.

Na de onthulling van het monument door de betachterkleinkinderen van Schukking vond er nog een samenzijn plaats in het “Militair Luchtvaartmuseum”. Na een paar toespraken mocht auteur Wim Adriaansen zijn boek toelichten. Het fraai uitgevoerde boek heeft als titel “Willem Hendrik Schukking” maar de subtitel “Een sprong in de wereld der Aviatiek” geeft mooi weer wat de inhoud is. Na lezing van het boek kwam eigenlijk wel naar voren dat niet zijn fratsen op de Stompert voor de luchtvaart van belang waren, maar dat zijn studie naar de ontwikkelingen in het buitenland betreffende vliegtuigtechniek doorslaggevend is geweest. Hij verzamelde allerlei aspecten van het vliegen en attendeerde aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog zijn superieuren dat het vliegtuig in oorlogvoering steeds belangrijker zou worden. Verder bevat het boek een aardige levensloop van deze Schukking en zijn naaste familie. Het boek is fraai geïllustreerd met harde kapt en bevat 80 bladzijden en is verkrijgbaar bij de betere boekhandel maar ook in ons Museum Oud Soest. Het kost € 15,- waarvan ons museum ook een bijdrage krijgt.

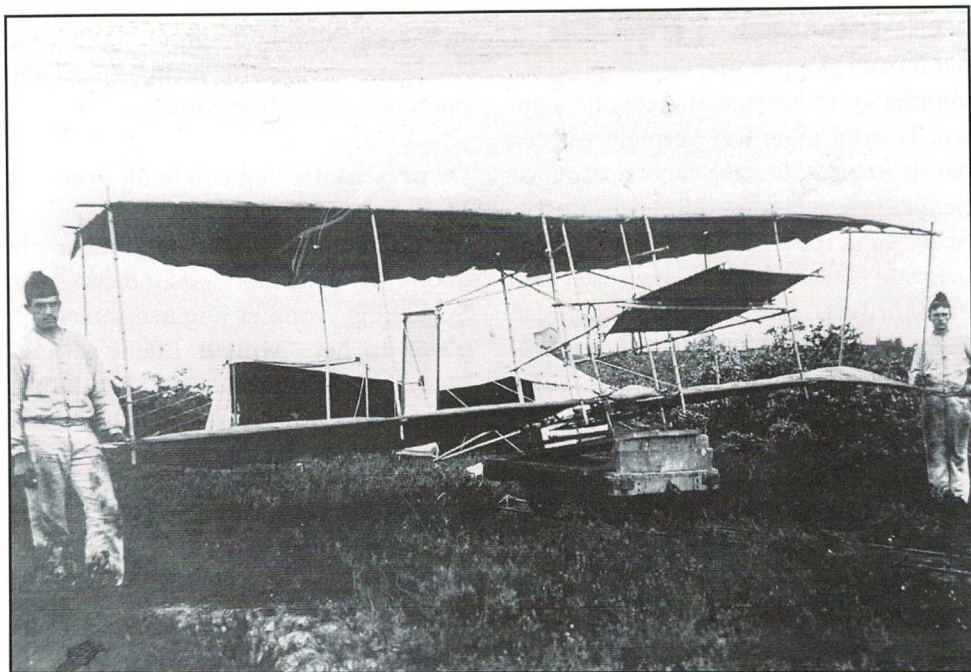

Foto Geniemuseum Vught

Spotters in Museum Oud Soest.

Hierboven is wel een beetje gering-schattend – zelfs licht spottend – geschreven over de onderneming van Schukking, maar het vormt wel een mooie verbinding met het volgende onderwerp namelijk het spotten van vliegtuigen. Dit is net zo oud als het vliegen zelf, dus kunnen we de hulpen van Schukking en de fotograaf wel benoemen als de eerste spotters in Nederland. Het is daarom heel goed gekozen van onze tentoonstellingscommissie in Museum Oud Soest om de spotters hun materiaal juist nu te laten exposeren, honderd jaar na dato.

Op de hierbij geplaatste foto ontbreekt Willem Hendrik Schukking terwijl zijn secondanten al klaar staan. Ik kan mij voorstellen dat hij zich ophield in de veldlatrine. Tegenwoordig zou dat vast niet meer mogen want het waterwingebied ligt vlakbij, op de foto is op de achtergrond het “Reservoir der Waterleiding” te zien. De fotograaf en de rechter soldaat zijn onbekend, de linker soldaat (had hij voor de foto geen schone broek kunnen aantrekken) heet volgens de overlevering Smit. Dus komt u dit najaar allen naar het museum om te zien wat de navolgers van Smit in honderd jaar beleefd hebben.

FIETSTOCHT 2008

Bert Krijger

Neem er de tijd voor, voor een leuke fietstocht. En dat deden wij van de HVS op zaterdag 21 juni jl. De langste dag! Heb je tenminste ergens tijd voor. Een dag met een thema. Waarom? Omdat de HVS al meer dan twintig (!) jaar voor de leden een fietstocht en een bustocht organiseert, kom je na zoveel jaar mischien in een cirkeltje. Daar zijn wij al geweest, daar zijn wij al geweest, waar kun je nog naar toe, binnen zo'n 40 km bij elkaar om te fietsen. Daarom zoekt de evenementencommissie de laatste jaren naar een thema, voor de fietstocht. Dit jaar, 2008, aansluiting bij de Dag

van het Landschap. De dag van het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland. Een dag waar van alles gebeurt en dus van alles te zien is. Zo veel gebeurt er dat je toch weer een keus moet maken, waar gaan wij naar toe?

Allereerst, naar de nieuwe Fietsbrug over de Eem, vanaf Soest zo Coelhorst in. Later op de dag gaan wij nog terug naar die brug want er wordt nog een kunstwerk geopend. Moeten wij ook bij zijn. Vanaf de burg naar Nijkerk, da's nu zo dichtbij opeens. Naar het stoomgemaal Hertog Reijnout. Dat is in bedrijf

op deze dag. Mooi tochtje. Niet zo maar. Dwars door de weilanden met een wild-rooster aan het begin van het fietspad zodat je letterlijk tussen de zwarte schapen rijdt!! Zo apart en toch zo dichtbij. Bij het stoomgemaal wordt de lunch gebruikt. Aan de rand van het water. Even een miljonairsgevoel.

Terug via een andere route, natuurlijk, de polder is groot genoeg. Om op tijd te zijn bij de opening van het kunstwerk bij de fietsbrug. Het leuke van aansluiten bij activiteiten die bij de historische vereniging passen is dat je soms met je neus in de boter valt. In de taart, beter gezegd.

Wij wilden graag bij de opening kunstwerk zijn, dus, kregen wij koffie met taart. Toepasselijke naam, koffie met 'koeienvlaai'. Echt lekker. Toen!

Maar het echte en authentieke Soest wordt bij zo'n fietstocht niet vergeten.

Wat gebeurt er langs de Birkstraat? Kleine boerschuren worden vervangen door grote hallen. Moet dat? Waarom? Wat gebeurt daar binnen?

De fietstocht werd afgesloten met een bezoek aan de boerderij van Cees Wantenaar. Eén van de laatste 'grote' boeren in Soest. Om eens te mogen kijken in zijn nieuwe grote stal. Hoe de koeien goed verzorgd worden en de boer ook tijd heeft voor andere dingen. Hoe computers het welzijn van de koeien kunnen verbeteren en de boer wat meer tijd heeft. Welzijn voor de boer dus. En? Geweldig, om dat eens te kunnen zien. Alleen daarom zou je lid moeten worden van de Historische Vereniging Soest-Soesterberg. Kom je nog eens ergens binnen!! Dus, kijk naar de plaatjes en geniet er nog eens van.

Namens de Evenementen Commissie Historische Vereniging Soest-Soesterberg

Werkgroep:

Archeologie	: de heer J. van der Putten,06 27030981	
Genealogie	: de heer W. Routers,	035-6010169
	routers@wanadoo.nl	
Mondelinge geschiedenis	: de heer W.P. de Kam,	035-5880048
	wim.de.kam@wolmail.nl	
Contact Gemeentelijke		
Monumentencommissie	: de heer H. Gerth,	035-6016635
Contact Museum Oud Soest	: de heer W.P. de Kam,	035-5880048
	wim.de.kam@wolmail.nl	

De contributie per jaar	€ 20,- voor leden in Nederland
	€ 25,- voor leden in het buitenland
	€ 35,- voor het bedrijfsleven

Betaling contributie op rekeningnummer 3599.02.235

Betaling bijzondere evenementen op rekeningnummer 3159.91.720

Losse nummers	: Verkrijgbaar bij de secretaris.
Leden	€ 2,50
Niet-leden	€ 5.00

INHOUDSOPGAVE NAJAARNUMMER 2008

	Blz.
Patriotten, prinsgezinden en Pruisen (deel 2)	1
Brandweer Soest: 85 jaar belangeloze inzet	12
Soester verenigingen (deel 9): Duinkikkers	16
Rare fratsen op de Stompert	23
Fietstocht 2008	27

